

לשוננו לעם

עורכים: א' אברונין, מ' אזרחי וי' פרץ

מתוך

כרך א, חוברת ד, תש"ו



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

א. אברונין

סמיכות של מספרים

ההפרש, שהלשון עושה בשמות המספר
בין זכרים לנקבות, היינו שהיא מהפכת
הסדר: מונה את הזכרים בשמות מספר,
שצורתם בכלל קבועה לשמות נקביים (ה')

סופית שלפניה קמץ מנוגן: שלשה, חמשה וכו') ולנקבות בשמות מספר, שצורתם קבועה בכלל לשמות זכריים (שלש, חמש וכו') — תהי סבתו של הפרש זה מה שתהי — צריך להיות שמור וגדור גם בשפתנו החיה שבפינו היום ואין להרשות לומר במקום עשר נשים — עשרת נשים ואפילו לא "שלשת נשים" על סמך הכ"תוב: "שלשת נשי בניו" (בראשית ז, יג) במקום שלש נשים. כל מדבר עברית צריך לדעת, שבדברו על זכרים עליו להשתמש בשמות מספר, שצורתם צורת שם נקבי, היינו הברה אחרונה קמוצה ומנוגנת בלא יוצא מן הכלל. המקומות המועטים הנמצאים במקרא, שלא על פי כלל זה, אינם ענין לעם בדברו ואפילו לא בספרותו, שהוא ענין לחוקרי המקרא, לצורות הלשון הגנוזות בו.

מר מדן, המסתמך על הדוגמות: "שלשת נשי בניו, שלשת הנפת, שלשת ככרות לחם, לשלשת אחיותיהם, ארבעת כנפות הארץ" (כולם בסמיכות), רוצה להתיר לומר בסמיכות גם "עשרת נשים" וכדומה. אולם אם נשים לב לצורות הנדירות שבכתובים, למה נתיר רק הסמיכות, הרי מלבד הדוגמות שהביא יש גם יוצאים מן הכלל אחרים, למשל: "ומעלות שבעה עולותיו" (יחזקאל מ, כו); "שבעה בנים" (איוב מב, יג) במקום שבעה. כלום יתיר לומר: "קניתי שבעה אבטיחים" על סמך הדוגמה מאיוב? או: "והחזיקו שבעה נשים" (אולי אשות?) על סמך הכ"תוב שביחזקאל? ולעצם הענין, כל העדים, שהעמיד מר מדן, יש לפסלם (כלם בכלל הם פחות ממה שנער יכול לכתבם): "שלשת נשי בניו" (בראשית ז, י"ג) וכן "של-

שת ככרות לחם" (ש"א י, ג) באו כך
 משום השם הזכרי המשמש סומך (בניו,
 לחם) — סמיכות "ככרות לחם" נחשבת כ-
 שם זכר אחד מפני הסומך, כשם שהסמי-
 כות: "פני המלחמה" נחשבת כשם אחד נק-
 בי ושעל כן בא הפעל גם הוא במין נקבה:
 "היתה אליו פני המלחמה" (ש"ב י, ט),
 — היתה ולא היו בהתאמה לסומך
 (המלחמה). הכתוב: "שלשת הנפת" אינו
 משמש ראייה, שהרי אינו לפי הדקדוק בכלל,
 שהיה צריך לומר: "הנפות". ודאי שיש
 כאן השפעה של זוג המלים ואולי בא
 שלשת משום נפת. "ארבעת כנפות הא-
 רץ" (יחזקאל ז, ב) בא רק בכתיב והקרי
 מתקן: ארבעה. מר מ. מביא עוד עד חשוב
 אחד והוא: הלשון שבדברי חז"ל: "עש-
 רת הדברות הראשונות והאחרונות". לדע-
 תו היחיד הוא "דברה" על משקל "שפחה".
 מתוך רדיפה אחר עדים מסייעים שכח מר
 מ., שאם היחיד הוא דברה על משקל שפ-
 חה, שמלה, צריך לומר ברבוי דברות (ד'
 שואית, ב' רפוייה קמוצה כמו שפחות).
 אין כל ספק שהקריאה המקובלת דברות
 (ד' חרוקה, ב' דגושה ושואית) היא הנ-
 כונה ויסודה השם: דבר על משקל קטרה,
 שלם (נקם ושלם — דברים לב, לח) חירק,
 צירה (אלו דברי א. ברלין, מחזור לראש
 השנה מהדורת הנובר תקצ"ח) והוא לשון
 זכר ועל כן בא עשרת, ומזה שנאמר בהם
 ראשונות, אחרונות אין ראייה, שכן נמצא
 באותם המקורות גם "לוחות (לוח מין
 זכר) אחרונות". "שתי שלחנות" (שלחן —
 זכר) וכדומה הרבה. ומר גיסן ברגרין ב'
 מאמרו החשוב: "עשרת הדברות" (הצופה
 ג' אב תש"ב) אומר שם בהערה 10:
 הנוסח בב"ק נד: לפי כמה דפוסים של

עין יעקב: "בדברות הראשונים: בדברות
 האחרונים" ומה שנמצא אצלנו הראשונות
 האחרונות אין זה אלא תיקון המעתיקים.
 וכן מעיר בעל דקדוקי סופרים: בכתבי
 יד המבורג בכולם: "הראשונים" "האחר-
 נים" וכן בתוספתא ב"ק פרק ששי (הו'
 צאת צוקרמנדל: ב"דברות הראשונים הוא
 אומר". נשאר למר מ. רק אחד והוא
 הכתוב באיוב: "שלשת אחיותיהם". ומה
 כחו של עד אחד יוצא מן הכלל כנגד עש-
 רות, עשרות עדים השומרים על הכלל.
 יש לציין כי בכנויים אין הבדל בין
 שמות זכרים לשמות נקבות כמו שמוצאים
 אנו: "ארבעתן" (יחזקאל א, טז, יח) וכן
 במשנה: "היו שלשתן שלש פרשיות" ("מג'
 לה ד. ד.) "חמשתן" (מנחות יג, ב).
